

МІЖНАРОДНІ Й НАЦІОНАЛЬНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ ДБАЙЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО ДОВКІЛЛЯ В ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Володимир МАРУНІН, Олексій ПРОКОПЕНКО

*Інститут проблем виховання АПН України
Київський національний університет будівництва і архітектури*

Мета. Дослідження головних засад, щодо дбайливого ставлення людини до довкілля.

Завдання: дослідити головні загальні міжнародні й національні документи, щодо дбайливого ставлення людини до довкілля; дослідити головні міжнародні й національні документи, щодо дбайливого ставлення до навколишнього середовища в процесі організації фізичного виховання, занять спортом, під час організації різних спортивних заходів.

Методи дослідження: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення та ін.

Анотація. ЮНЕСКО, Рада Європи, МОК та інші міжнародні організації прийняли ряд документів про дбайливе ставлення до навколишнього середовища. Аналіз наказів, інструкцій з техніки безпеки і протипожежних заходів в системах освіти і спортивних організацій свідчать про таке: необхідність оновлення існуючих наказів і інструкцій з техніки безпеки під час проведення навчальних і спортивних заходів; необхідність розробки рекомендацій з безпеки життєдіяльності й безпечної поведінки людини в незвичних для неї природних умовах; необхідність розробки рекомендацій про дбайливе ставлення до природи, навколишнього середовища, під час організації й проведення навчально-тренувальних або спортивних заходів.

Ключові слова: екологія, виховання, спорт.

Постановка проблеми. Формуванню екологічної свідомості, культури людини в українській освіті присвячено багато досліджень. Дослідження проводилися у сфері філософії (Крисаченко В.С., 1996; Крисаченко В.С., Мостяєв О.І., 2000 та ін.), соціології (Кравченко П.Н., 1996; Павленко І.Г., 1998; Хілько М., 1999; Ніколаєнко Н., 2002; Орленко С.П., 2001) та ін. Особливе значення мають загальнотеоретичні (Пустовіт Г.П., 1998; Пустовіт Г.П., 2001; Пустовіт Н.А., 2001), науково-педагогічні (Люблінська Л.Г., 1998; Лабій Ю., 1999), методичні (Віроніна Л.П., Пустовіт Н.А., 1998) дослідження. Значну кількість наукових робіт представляють дослідження процесів екологічного виховання у навчальних (Осипенко Н., 1997; Логінова Т.В., 1998) і позанавчальних закладах освіти (Вербицький В., 1997; Алхазов Ю.П., 1998; Білик Р.Г., Югліченко Л.С., 1998; Пустовіт Г.П., 2001). Певна кількість досліджень присвячена визначенню таких аспектів: вікових особливостей виховання у школярів різного віку (Іщенко Л.В., 1997; Волошина Г.П., 1998; Лебедь С.Г., 2001); формуванню екологічної свідомості (Шмиговський В.А., 1998; Гаврилюк А., 1999; Глеба Д.Ф., 1999; Ковальчук Г., Ковальчук Г., 1999; Крушницький М., 2001; Пузанова Л., 2001); вихованню екологічної культури (Крисаченко В.С., 1996; Горох Г.В., 1998; Демчук О., 1999; Король О.В., 1999; Вербицький В., 2001; Павленко І.Г., 2002); наявності міжпредметних зв'язків на уроках математики (Бегека А., Турач М., 1996;), хімії (Прокопова О.С., 1996), географії (Репінецька Р.В., 1998; Половинко Г., 2001), мови (Бурдаковська Н.М., 1998; Торчинська З.К., 1998); вивчення природознавчих предметів (Шаповал Л.В., 1999); застосування дидактичних ігор (Пруцакова О.Л., 1998). Ряд досліджень присвячено зв'язку екологічного й громадянського виховання (Орленко С.П., 2001), екологічного й естетичного виховання (Мішеченко В.В., 1996; Тарасенко Г.С., 1997, 2000), формуванню екологічної свідомості з роботою природоохоронних органів (Шмиговський В.А., 1998), природоохоронної діяльності (Жук Н.В., 2001). Окремо зазначимо дослідження організації літніх таборів і експедицій (Голубицька І., 1999), літніх походів (Грицишина Т., Фокін С., 2001), експедицій (Яковлев В., 1999), туристично-краєзнавчих заходів (Самойленко Р.І., 1996), з метою виховання екологічної свідомості, культури, навичок та ін.

Аналіз зазначеної літератури свідчить, що питанням виховання у студентів екологічної культури, дбайливого ставлення до довкілля, у процесі фізичного виховання, занять спортом або

під час участі у спортивних заходах, не приділялося достатньої уваги. У зв'язку із зазначеним була поставлена **мета**: дослідити міжнародні і національні засади, щодо ставлення людини до довкілля у процесі занять фізичними вправами, спортом та під час участі у спортивних заходах.

Завдання: дослідити головні міжнародні й національні документи, щодо ставлення людини до довкілля; визначити організаційно-методичні проблеми, які необхідно урахувати, в процесі організації занять фізичними вправами, спортом, під час організації різних спортивних заходів, в умовах природного середовища.

Дослідження відповідно до завдань проводилися у три етапи.

Методи дослідження: вивчення міжнародних рекомендацій, національних законодавчих документів, методичних рекомендацій, наукової літератури, головних теоретичних і методичних засад із питань виховання екологічної культури в учнівської та студентської молоді; аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування, індукція, дедукція, ідентифікація, ототожнення та ін.

Результати дослідження та їх обговорення

На першому етапі досліджувалися документи, рекомендації різних міжнародних організацій.

В ХХ ст. у зв'язку з посиленням впливу людини на природу екологія набула особливого значення як основа раціонального природокористування та охорони живих організмів. Уперше термін "екологія" запропонував у 1866 р. німецький біолог і філософ Ернест Геккель, який звернув увагу на важливість взаємодії організму та навколишнього середовища і заклав основи екології [7]. В.І. Вернадський ще в 30-х роках минулого сторіччя зазначив, що вплив людини на довкілля пов'язано не з біологічною, а з виробничою діяльністю людини, бажанням людини не очікувати "милостині від природи", а активно впливати на природу й використовувати її для своїх потреб [1].

У 1968 р. ЮНЕСКО організувала конференцію з питань захисту біосфери. На конференції було наголошено, що біосферу необхідно розглядати як одне ціле, частиною якої є люди.

На першій міжнародній нараді з педагогічних питань екології (США, 1970) було визначено необхідність формування вмінь і відношень, необхідних для усвідомлення й оцінки взаємозв'язків між людьми, їхньою культурою і навколишнім середовищем [5].

У 1972 р. на конференції ООН із проблем довкілля звернули увагу світової спільноти на загрозу навколишньому середовищу й заснували Програму ООН з довкілля (UNEP). З того часу UNEP проводить дослідження земної атмосфери, води, ґрунту, лісу, фауни й флори. В наш час, у 142 країнах функціонує Глобальна система моніторингу захисту довкілля й координації природоохоронних заходів. У 1989 р. колишній Генеральний секретар Хав'єр Перес де Кульяр заявив: "Вперше прийшло розуміння, що ми маємо вступити у нові взаємовідносини з нашою планетою, у певному розумінні це – погодженість з оточуючим довкіллям, згідно з яким ми, отримуємо засоби до існування від нашої планети, погоджуємося працювати разом, щоб захищати її" [6].

У 1982 р. була прийнята Бернська конвенція про охорону дикої флори й фауни і природного середовища в Європі. Конвенцію ратифікували тридцять вісім держав [8].

В жовтні 1995 р. міністри з 55 європейських країн ухвалили загальноєвропейський план дій у питаннях біологічного та ландшафтного розмаїття.

На другому етапі досліджувалися документи й рекомендації різних міжнародних організацій і конференцій.

У 1976 р. ЮНЕСКО разом із Міжнародною радою з фізичного виховання й спорту організували Першу міжнародну конференцію міністрів і керівних працівників, відповідальних за фізичне виховання й спорт. Конференція дійшла висновку "про необхідність під час організації фізичного виховання та спорту більше поважливого ставлення до навколишнього середовища, до природи, щоб зберегти й використовувати ресурси планети з найбільшою користю для всього людства".

21 листопада 1978 р. Генеральна конференція ЮНЕСКО прийняла Міжнародну хартію фізичного виховання й спорту. В преамбулі хартії зазначено, що "включення фізичного виховання і спорту в природне середовище збагачує і вселяє повагу до ресурсів планети, будить відповідальність за їх, збереження й використання з найбільшою вигодою для всього людства". У ст. 5, п. 5.3, названої хартії зазначено: "У плани міського будівництва і сільського благоустрою повинні бути включені потреби в спорудженнях, устаткуванні й інвентарі для фізичного виховання й спорту з урахуванням можливостей, наданих природним навколишнім середовищем" [11].

У 1988 р. під егідою ЮНЕСКО у Москві пройшла Друга міжнародна конференція міністрів та керівних робітників, відповідальних за фізичне виховання та спорт. Конференція пройшла під гаслом – “Гуманістична місія фізичного виховання та спорту”. На конференції виступив із промовою Генеральний директор ЮНЕСКО пан Федеріко Майор. Пан Ф. Майор, який дав аналіз сучасним тенденціям у русі фізичного виховання та спорту. Зокрема, було виділено екологічний аспект – відношення між спортом та природним оточенням, особливо в країнах із компактним проживанням людей.

У 1992 р. Рада Європи прийняла Європейську спортивну хартію, де у ст. 10 зазначено: “Забезпечення й покращення фізичного, соціального й розумового стану людей, від генерації до генерації, потребує спортивної діяльності, яка б ураховувала урбанізацію, земельні і водні сфери, урегулювання природних ресурсів, відповідно до принципів природокористування й збалансованого управління навколишнього середовища” [10].

З вересня 1997 р. Міжнародний олімпійський комітет (МОК) прийняв Олімпійську хартію, яку доповнив у 1999 р. В Олімпійській хартії (гл. I, п. 13) зазначено, що МОК “стежить за тим, щоб Олімпійські ігри відбувалися в умовах, які демонструють відповідальну турботу про навколишнє середовище і заохочує олімпійський рух демонструвати таку відповідальну турботу про навколишнє середовище” [4].

На третьому етапі досліджувалися національні нормативно-правові документи, види спорту, людина або технічні засоби, обладнання та інше, що мають вплив на довкілля, або якимсь чином пов’язане з ним.

Так, у ст. 16 Конституції України зазначено: “Забезпечення екологічної безпеки й підтримання екологічної рівноваги на території України <...> є обов’язком держави” [3].

У Законі України “Про фізичну культуру і спорт” у ст. 37 зазначено: “Власники фізкультурно-оздоровчих і спортивних споруд, спеціальних приміщень для занять фізкультурою і спортом та фізкультурно-оздоровчого і спортивного інвентаря або уповноважені ними органи зобов’язані забезпечувати їх належний стан, безпечний для життя й здоров’я людей, майна та навколишнього природного середовища” [2].

В системі освіти України було започатковано викладання відповідного предмету й виховання екологічної свідомості, культури в учнівської та студентської молоді.

В Україні розвинуто багато олімпійських, неолімпійських, а також спортивно-технічних і прикладних видів спорту, які проводять у різних екологічних сферах, де людина, технічні засоби, інвентар та умови змагань мають певний вплив на природу, навколишнє середовище.

Вплив на оточуюче середовище мають заходи з таких олімпійських і неолімпійських видів спорту: спортивний туризм, воднолижний спорт, лижний спорт, риболовний спорт, скелелазіння, спортивне орієнтування та ін.

Особливо на навколишнє середовище впливають (забруднення неякісним пальним, газами повітря, води, ґрунту; шуму та ін.) навчально-спортивні заходи і змагання з таких спортивно-технічних видів спорту: автомобільний, водномоторний, мотоциклетний, літаковий, парашутний, планерний, підводний, автомобільне багатоборство та ін.

З екологічного погляду навчально-тренувальний процес і спортивні заходи умовно можна розподілити територіально і за надійністю контролю:

- у межах огороженого простору (стадіон, спортивна база тощо), де поведінка людей і спортивні заходи знаходиться під контролем;
- недалеко за межами спортивних база, де поведінка людей і спортивні заходи знаходиться під тимчасовим контролем, тільки під час навчально-тренувального процесу і спортивних змагань;
- далеко за межами спортивних баз, де поведінка людей і спортивні заходи знаходиться під контролем лише інструктора, контрольних постів або громадськості.

Особливі проблеми у стосунках між людиною й природою виникають коли до туристичних подорожей (піший, водний, кінський, велосипедний та ін.) залучають випадкових, слабоорганізованих і непередбачених людей. Саме вони створюють проблеми (забруднення, рублені та зламані дерева, не загашені вогнища та ін.), завдають природному середовищу шкоди (лісні пожежі та ін.).

Аналіз наказів, інструкцій з техніки безпеки і протипожежних заходів, у системах освіти і спортивних організацій, свідчать про необхідність оновлення наказів і інструкцій. До існуючих наказів та інструкцій необхідно додати рекомендації з безпеки життєдіяльності й безпечної поведінки в незвичних природних умовах, рекомендації щодо дбайливого ставлення до природи, навколишнього середовища під час організації навчально-тренувальних або спортивних заходів.

Висновки

ЮНЕСКО, Рада Європи, Міжнародний олімпійський комітет, міжнародні конференції з питань фізичного виховання і спорту прийняли ряд документів про врахування дбайливого ставлення до навколишнього середовища, під час організації й проведення навчально-виховних і спортивних заходів.

Аналіз наказів, інструкцій з техніки безпеки і протипожежних заходів, у системах освіти і спортивних організацій, свідчать про необхідність в:

- оновленні існуючих наказів і інструкцій з техніки безпеки, протипожежних заходів під час проведення навчальних і спортивних заходів;
- розробці рекомендацій з безпеки життєдіяльності й безпечної поведінки людини в незвичних для неї природних умовах;
- розробці рекомендацій щодо дбайливого ставлення до природи, навколишнього середовища, під час організації й проведення навчально-тренувальних або спортивних заходів.

Література

1. Агаджанян Н.А., Полатайко Ю.А. Экология, здоровье, спорт. – Ивано-Франковск – Москва: Плай, 2002. – 308 с.
2. Закон України “Про фізичну культуру і спорт”. Київ, 24 грудня 1993 року № 3808 – XII.
3. Конституція України: Прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К.: Преса України, 1997. – 80 с.
4. Олімпійська хартія. Міжнародний олімпійський комітет. К., 1999. С. 12.
5. Пустовіт Г. Екологічна освіта. Педагогічний словник / За редакцією дійсного члена АПН України Ярмаченка М.Д. – К.: Педагогічна Думка, 2001. – 169 с.
6. Сборник ООН для школьников среднего возраста. UNA-UK, 1995. – 45 с.
7. Ярмаченко М. Екологія. Педагогічний словник / За редакцією дійсного члена АПН України Ярмаченка М.Д. – К.: Педагогічна Думка, 2001. – 169 с.
8. Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitatus (“Bern Convention”). (ETS № 104) (1982), ISBN 92-871 – 0020-9
9. Convention on civil liability for damage resulting from activities dangerous to the environment. (ETS № 150) (1993), ISBN 92-871 – 2320-9
10. European Sports Charter (Recommendation № R (92) 13).
11. International Charter of Physical Education and Sport (Adopted by the General Conference at its twentieth session). Paris, 21 November 1978.

МЕЖДУНАРОДНЫЕ И НАЦИОНАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ВОСПИТАНИЯ ЗАБОТЛИВОГО ОТНОШЕНИЯ К ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЕ В ПРОЦЕССЕ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Владимир МАРУНИН, Алексей ПРОКОПЕНКО

*Институт проблем воспитания АПН Украины
Киевский национальный университет строительства и архитектуры*

Цель. Исследовать основные положения о заботливом отношении человека к окружающей среде.

Задача: исследовать основные международные и национальные документы о заботливом отношении человека к окружающей среде; исследовать основные международные и национальные документы о бережном отношении к окружающей среде, в процессе организации физического воспитания, занятий спортом, во время проведения спортивных соревнований.

Методы исследования: анализ, синтез, сравнения, обобщения, абстрагирования, индукция, дедукция, идентификация, отождествление и др.

Аннотация. ЮНЕСКО, Совет Европы, МОК и прочие международные организации приняли ряд документов, в которых было отображено отношение международного сообщества к окружающей среде. Анализ приказов, инструкций по технике безопасности и противопожарных мероприятиях в системах образования и спортивных организаций свидетельствуют о следующем: необходимо обновить действующие приказы и инструкции по технике безопасности во время проведения учебных и спортивных мероприятий; необходимо разработать рекомендации по безопасности жизнедеятельности, поведения человека, в непривычных для него естественных условиях; необходимо разработать рекомендации о заботливом отношении человека к природе, окружающей среды, в период организации и проведения учебно-тренировочных или спортивных мероприятий.

Ключевые слова: экология, воспитание, спорт.

INTERNATIONAL AND NATIONAL BASES OF EDUCATION AND CAREFUL ATTITUDE TO THE NATURE DURING PHYSICAL TRAINING OF STUDENTS' YOUTH

Volodymyr MARUNIN, Oleksiy PROKOPENKO

*Institute of Problems of Education APS of Ukraine
Kyiv National University of Engineering and Construction*

The aim of research: to explore the basic foundations about the careful attitude of the person to the nature.

The tasks research: to explore the basic international and national documents on a careful altitude of the person to the nature; to explore the basic international and national documents on the careful attitude to the nature, during organization of physical training, training of sports, during different sports competitions.

Methods of research: analysis, synthesis, comparison, generalization, abstraction, induction, deduction, identification etc.

Abstract. UNESCO, Council of Europe, IOC and the other international organizations have accepted series of the documents in which have disposition of international association to the nature.

Analysis of the orders, safety rules and fire-prevention measure in education and sports systems organizations testify to the following: it is necessary to regenerate the reacting orders and safety rules, fire preventions, during realization educational and sports measures; it is necessary to prepare the recommendations for safety of vital activity, behavior of the person, in unusual for him natural conditions; it is necessary to prepare the recommendations for safety of careful altitude of the person to the nature, environment, in the term of organization and realization education, training or sports measures.

Key words: ecology, education, sport.